

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.10>

ДОКАЗУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД

Бєлов Д.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-7168-9488

Бєлова М.В.,
доктор юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
ORCID 0000-0003-2077-2342

Бєлов Д.М., Бєлова М.В. Доказування в конституційному судочинстві: питання методологічних засад.

Вказується, реалії суспільного життя, політична обстановка, глобальні процеси трансформації явищ та процесів вимагають правової точності у розумінні фундаментальних приписів, про які вказує Конституція, а також забезпечення відповідності законодавства її положенням. Щодо першого питання є два шляхи вирішення: деталізація положень, що у певній мірі створює громіздкі кодифіковані тексти, складні до застосування, або ж чіткі, місткі формулювання конституційних норм, які передбачають встановлення фундаментальних принципів функціонування державної влади і суспільства, без детальних розширених текстів. Практика міжнародного конституціоналізму лише підтверджує, що останній варіант конституцій є більш переконливим до застосування. Для прикладу, Конституція Сполучених Штатів Америки, схвалена в 1787 році, діє до сьогодні і зазнала лише 27 поправок. Пояснюючи причини такої стабільності, відомий американський юрист А. Коке, вказує, що «первісна Конституція, як і раніше, добре нам служить, незважаючи на величезні зміни в усіх галузях життя Сполучених Штатів, тому що творці Конституції володіли достатньою мудрістю, щоб вкласти в неї рівно стільки, скільки було потрібно, але не більше».

Відзначається, процесу доказування та збирання доказів у конституційному судочинстві відводиться одне з основних місць. Це зумовлено тим, що саме на основі правильно зібраних доказів можна винести законне та справедливе судове рішення, крім того, сам судовий процес проходить з дотриманням одного з провідних принципів – змагальності та рівноправності сторін. В той же час доказування (незалежно від виду судочинства) має спільні риси як певний вид пізнання.

Стверджується, доказування є різновидом процесу пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства. А тому, доказування в конституційному судочинстві – це різновид пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства, являє при цьому поєднання як когнітивної так процесуальної діяльності. Когнітивна складова характеризує процес пізнання, а процесуальна – особливу форму, яку набуває власне пізнання в рамках правил конституційного судочинства.

Ключові слова: процес пізнання, конституційне судочинство, доказування, збирання доказів, конституціоналізм.

Byelov D.M., Bielova M.V. Evidence in constitutional proceedings: issues of methodological foundations.

It is indicated that the realities of social life, the political situation, global processes of transformation of phenomena and processes require legal precision in understanding the fundamental prescriptions specified

by the Constitution, as well as ensuring the compliance of legislation with its provisions. Regarding the first question, there are two ways of solving it: detailing the provisions, which to a certain extent creates bulky codified texts that are difficult to apply, or clear, comprehensive formulations of constitutional norms, which provide for the establishment of fundamental principles of the functioning of state power and society, without detailed extended texts. The practice of international constitutionalism only confirms that the last version of constitutions is more convincing to apply. For example, the Constitution of the United States of America, approved in 1787, is still in effect today and has undergone only 27 amendments. Explaining the reasons for such stability, the famous American lawyer A. Cox points out that «the original Constitution still serves us well, despite the enormous changes in all areas of the life of the United States, because the creators of the Constitution had enough wisdom to invest in it exactly as much as was needed, but no more.»

It is noted that one of the main places is given to the process of proving and collecting evidence in constitutional proceedings. This is due to the fact that it is on the basis of correctly collected evidence that a legal and fair judgment can be rendered, in addition, the trial itself will take place in compliance with one of the leading principles - competition and equality of the parties. At the same time, proof (regardless of the type of judicial procedure) has common features as a certain type of knowledge.

It is claimed that proof is a type of cognitive process that is carried out in the order established by law and covers the activities of subjects involved in constitutional proceedings. And therefore, evidence in constitutional proceedings is a type of knowledge that is carried out in the order established by law and covers the activities of the subjects involved in constitutional proceedings, at the same time it represents a combination of both cognitive and procedural activities. The cognitive component characterizes the process of cognition, and the procedural component characterizes the special form that cognition takes within the framework of the rules of constitutional justice.

Key words: the process of cognition, constitutional proceedings, proof, collection of evidence, constitutionalism.

Постановка проблеми. Конституція України, як основний закон нашої держави є визначальним документом, що формує засади функціонування найважливіших державних інституцій, а також взаємодії людини із державою. Однією із властивостей конституції є її стабільність з метою забезпечення постійності відносин та правової передбачуваності. Дотримання стабільності конституції кореспондується із іншими її властивостями, що і визначає її особливий статус та місце [1, с. 35].

Однак, реалії суспільного життя, політична обстановка, глобальні процеси трансформації явищ та процесів вимагають правової точності у розумінні фундаментальних приписів, про які вказує Конституція, а також забезпечення відповідності законодавства її положенням. Щодо першого питання є два шляхи вирішення: деталізація положень, що у певній мірі створює громіздкі кодифіковані тексти, складні до застосування, або ж чіткі, місткі формулювання конституційних норм, які передбачають встановлення фундаментальних принципів функціонування державної влади і суспільства, без детальних розширених текстів. Практика міжнародного конституціоналізму лише підтверджує, що останній варіант конституцій є більш переконливим до застосування. Для прикладу, Конституція Сполучених Штатів Америки, схвалена в 1787 році, діє до сьогодні і зазнала лише 27 поправок. Пояснюючи причини такої стабільності, відомий американський юрист А. Кокс, вказує, що «первісна Конституція, як і раніше, добре нам служить, незважаючи на величезні зміни в усіх галузях життя Сполучених Штатів, тому що творці Конституції володіли достатньою мудрістю, щоб вкласти в неї рівно стільки, скільки було потрібно, але не більше» [2, с. 12].

Натомість, історично так склалось, що Україна не є частиною країн, які є державами загального права, а відтак, суди загальної юрисдикції не наділяються повноваженнями у сфері конституційного контролю та інтерпретаційними функціями. Запроваджена в Україні кельзенівська модель створення спеціально уповноваженого органу конституційної юрисдикції передбачає наділення саме його повноваженнями перевірки відповідності законодавства положенням конституції та здійснення тлумачення законодавства.

Конституційний Суд України має володіти певним інструментом, який би допомагав йому юридично оформити чи закріпити прийняті рішення, відтак, акти є таким засобом, що юридично оформлює результати розгляду Судом матеріальних, процесуальних чи організаційних питань. Прийняттю певного рішення Конституційним Судом України передують формування його думок, що й ґрунтуються на певних позиціях, переважно правового характеру.

Стан дослідження. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема, О.О. Бандуркою, Ю.В. Бауліним, В.Ф. Бойком, В.Д. Бринцевим, Ю.М. Грошевим, А.С. Головіним, М.М. Гульгаєм, Н.Л. Дроздович, А.Я. Дубінським, В.М. Кампом, Н.І. Клименко, В.О. Коноваловою, М.В. Костицьким, Н.В. Костицькою-Кушаковою, В.Т. Маляренком, О.М. Мироненком, М.А. Погорецьким, Б.М. Пошвою, П.М. Рабіновичем, О.А. Селівановим, О.О. Селівановим, М.І. Сірим, А.А. Стрижаком, В.М. Шаповалом, В.Ю. Шепітьком, Н. Шапталю та багатьма іншими. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій та наукових праць, окремі актуальні питання, зокрема щодо особливостей предмета доказування в конституційному процесі, залишились недослідженими.

Мета статті. Мета даної публікації полягає в тому, щоб розкрити сутність особливостей доказування в конституційному процесі.

Вклад матеріалу дослідження. Процесу доказування та збирання доказів у конституційному судочинстві відводиться одне з основних місць. Це зумовлено тим, що саме на основі правильно зібраних доказів можна винести законне та справедливе судові рішення, крім того, сам судовий процес проходить з дотриманням одного з провідних принципів – змагальності та рівноправності сторін. В той же час слід зазначити, що доказування (незалежно від виду судочинства) має спільні риси як певний вид пізнання [3, с. 35].

Тобто, насамперед, доказування є різновидом процесу пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства. Звідси, впливають ознаки доказування:

1) доказ є різновидом процесу пізнання. У цілому нині встановлення обставин справи виступає різновидом процесу пізнання, котрій характерна наявність об'єкта пізнання, засобів, з допомогою яких пізнається об'єкт. Як об'єкт пізнання у конституційному судочинстві виступають, наприклад, відповідні нормативно-правові акти, конституційність яких підлягає перевірці. Засобами пізнання є засоби доказування;

2) доказування поширюється на суб'єкти, залучені до конституційного судочинства. Варто виділити три групи суб'єктів, що у процесі доказування:

– суд, який має розглянути та вирішити підвідомчу справу (бере участь у збиранні, дослідженні та оцінці доказів),

– сторони є активними учасниками процесу доказування, оскільки саме вони збирають та подають докази до суду, беруть участь у їх дослідженні під час розгляду справи,

– інші суб'єкти також беруть участь у доказуванні, виконуючи допоміжні функції (свідки, експерти, спеціалісти).

У тій чи іншій формі кожен із зазначених суб'єктів залучається до процесу доказування у справі;

3) доказування здійснюється у порядку, встановленому законом. Доказування здійснюється у відповідній процесуальній формі. Саме процесуальна форма кардинально відрізняє конституційне правосуддя від інших способів вирішення справ [4, с. 22].

Отже, можна відзначити, що доказування в конституційному судочинстві – це різновид пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства, являє при цьому поєднання як когнітивної так процесуальної діяльності. Когнітивна складова характеризує процес пізнання, а процесуальна – особливу форму, яку набуває власне пізнання в рамках правил конституційного судочинства.

Відзначимо, спираючись на постулати одного з основних законів діалектики – закону про єдність і боротьбу протилежностей, який визначає закономірності розвитку явищ природи і соціально-історичної реальності, вчена Н. Шаптала цілком аргументовано стверджує, що сутність доказування у конституційному судовому процесі у справах про офіційне тлумачення Конституції України полягає у такому: по-перше, це використання, збирання та оцінка, які сприяють правильному розумінню питань «права», тобто юридичного змісту конституційної норми. По-друге, виходячи зі свого завдання – гарантувати верховенство Конституції України, Суд зобов'язаний розглядати конституційну норму, яка тлумачиться, з аксіологічної точки зору, тобто дослідити наявні у справі докази щодо відповідності цієї норми «духу» Конституції України – духовним, моральним, естетичним та іншим цінностям, закладеним в основу Основного Закону держави [5, с. 86].

Досліджуючи, процедуру доказування і значення доказів у конституційному судовому процесі М.Костицький стверджує, що даний вид судового процесу зберігає всі основні принципи, які закріплені в законодавстві, найважливішим з яких є змагальність і рівність сторін. Але, незважаючи на

загальні принципи здійснення судочинства, конституційному процесу все ж таки притаманні певні відмінні риси, яких немає в інших галузевих процесах [6, с.25]. При цьому, в ході доказування в конституційному судовому процесі на відміну від інших видів юрисдикційного процесу встановлюються обставини ідеального характеру, а не фактичні дані, факти, дії і події (матеріальні обставини).

Варто звернути увагу, відзначають Л.Руснак та О.Щербанюк, що Конституційний Суд України є судом права, а не факту, адже ця особливість прямо впливає на процедуру доказування в ньому і сприяє наявності низки особливих ознак, що відрізняють її від аналогічної процедури в суді загальної юрисдикції. Найсуттєвіша відмінність вже закладена у самій сутності Конституційного Суду як суду права. Це відображають положення статті 8 Конституції України про верховенство права і статті 4 Закону про Конституційний Суд України, де зазначено, що цей Суд керується насамперед правом, Конституцією України, а вже потім чинним законодавством та нормативно-правовими актами [7, с. 59].

Висновки. Таким чином, на наш погляд, доказування є різновидом процесу пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства. А тому, доказування в конституційному судочинстві – це різновид пізнання, що здійснюється у порядку, встановленому законом і охоплює діяльність суб'єктів, залучених до конституційного судочинства, являє при цьому поєднання як когнітивної так процесуальної діяльності. Когнітивна складова характеризує процес пізнання, а процесуальна – особливу форму, яку набуває власне пізнання в рамках правил конституційного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022. С. 33–36.
2. Переклад англomовної громадсько-політичної літератури: система державного управління США / Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, О.В. Ребрій, І.П. Ліпка, І.П. Ярощук; за ред. Л.М. Черноватого та В.І. Карабана. Вінниця, 2006. 380 с.
3. Селіванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України. *Право України*. 2004. № 9. с. 35–40.
4. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г. / За заг. ред. д.ю.н., професора В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с.
5. Шаптала Н. Особливості доказування та оцінки доказів у конституційному судовому процесі у справах за конституційними поданнями. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 84–91.
6. Костицький М. Доказування в конституційному судовому процесі. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4-5. 2011. С. 24–26.
7. Руснак Л.В., Щербанюк О.В. Предмет доказування в конституційному судовому процесі. Конституційно-правові академічні студії. №1. 2020. С. 58–63.
8. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022. С. 22–26.
9. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного суду України як фактор ефективності судового процесу: питання теорії. *Матеріали міжнародного круглого столу «Право в умовах війни: пріоритети, завдання, функції» (м. Ужгород, 14 жовтня 2022 р.)*. С. 11–14.
10. Данко В.Й., Белов Д.М. Застосування рішень Конституційного суду в кримінальному судочинстві: окремі питання. *Матеріали міжнародного круглого столу «Функціонування судових і правоохоронних органів в умовах війни: конституційні та міжнародно-правові маркери» (м. Ужгород, 27 жовтня 2022 р.)*. С. 9–11.
11. Белов Д., Громовчук М., Правовий простір держави: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 46–50.